

TARBIYA PSIXOLOGIYASINING PEDAGOGIK TAHLILI

Bobanov Xurshid

Shahrisabz davlat pedagogika instituti ijtimoiy fanlar fakulteti o'qituvchisi.

Ramazonova Sevinch Sodiq qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti maktabgacha ta'lim yunalishi

1 - bosqich talabasi.

Annotasiya: Ushbu maqolada inson hayotida tarbiyaning qanchalik muhim ekanligi va unga pedagogik jihatdan yondashish lozimligini, bolaga tarbiya berish jarayonida ota onaning o' rni haqida qisqacha ma'lumotga ega bo'lish mumkin.

Kalit so'zlar: tarbiya, tarbiya psixologiyasi, tarbiyasi qiyin bolalar, xulq atvor, axloq.

Kirish

Tarbiya inson hayotini belgilab beruvchi, uning ma'naviy, ma'rifiy aqliy va ruhiy jihatdan shaxs sifatida shakllanishini ta'minovchi omil sanaladi. Tarbiyaning boshlang'ich bo'g'ini sifatida oila alohida ahamiyat kasb etadi. Bola tug'ilibdiki uning atrofida ota onasi va opa akalari g'amxo'rlik qilishadi. Farzandning jamiyatg foydasi tegadigan farzand sifatida tarbiyalash ham aynan ota onaga bog'liq. "Qush uyasida ko'rganini qiladi" degan naql buning yaqqol isboti bo'la oladi desak mubolag'a bo'lmaydi. Garchi bolaga tarbiya berish ota ona zimmasiga yuklatilgan bo'lsada fan borasida ko'pgina muhokamalarga sabab bo'lgan mavzu sifatida qaraldi. Tarbiya so'ziga fan doirasida qaraydigan bo'lsak uning bir necha turlari mavjud.

- 1) aqliy tarbiya
- 2) ahloqiy tarbiya
- 3) mehnat tarbiyasi
- 4) jismoniy tarbiya
- 5) huquqiy tarbiya
- 6) estetik tarbiya
- 7) ekologik tarbiya
- 8) jinsiy tarbiya.

Yuqorida ko'rsatib o'tganlarimiz tarbiyaning turlari hisoblanadi.

Bolada xar bir tarbiya turlarini to'laqonli rivojlantirish uchun ota ona bolaga ko'proq e'tibor qaratishi va bolaning savollariga to'laqonli javob berishlari lozim.

Asosiy qism:

Yuqorida sanab o'tilgan tarbiya turlariga ta'rif.

Aqliy tarbiya - bilimlarni to'plash, voqea hodisalarni naliz va sintez qilish hisoblanadi. Shu bilan birgalikda aqliy tarbiya vazifasiga biror fan doirasidagi ma'lumotalarni o'rganish ham kiradi. Ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning boshlang'ich bo'g'ini ham aqliy tarbiya sanaladi.

Ahloqiy tarbiya - ahloq ijtimoiy tushunchalardan biri bo'lib, uning mohiyati shaxsning xulq atvori, xarakteri bilan belgilanadi. Ahloqiy tarbiya insonlar bilan, turli ishlar bilan va vazifalar bilan munosabat o'rnatganda namoyon bo'ladi.

Mehnat tarbiyasi - insonni shaxs sifatida shakllanishini uchun zarur bo'lgan pedagogik jarayon. Mehnat tarbiyasi kishida o'ziga bo'lgan ishonch, qat'iylilik, tashkilotchilik, ishni ko'zini bilish kabi sifatlarni namoyon qilishda asosiy rol bajaradi. O'zbekiston Respublikasi "**Ta'lim to'g'risida**"gi va "**Kadrlar tayyorlash milliy dasturi**"ga muvofiq o'quvchilarga mehnat tarbiyasini berishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Jismoniy tarbiya - sog'liqni mustahkamlashga, organlarning faol rivojlanishiga qaratilgan tarbiyaning alohida e'tiborga molik qismi. Jismoniy tarbiya bilan shug'ullanish insonning aqliy qobiliyatini hamda jismoniy holatini yaxshi rivojlanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga insonda estetik hislarning paydo bo'lishini ham ta'minlab beradi. Jismoniy tarbiya bilan shug'ullanish ibtidoiy jamoa davrida ham bo'lgan. Ular asosan o'yin va ov qilish orqali chiniqqanlar.

Huquqiy tarbiya - bu jamiyat a'zolarining yurish turishi, o'zini tuta bilishi va davlat tomonidan belgilangan qonun - qoidalarga qat'iy rioya qilishi hisoblanadi. Huquqiy tarbiyaning vazifasi insonlar ongida, huquqning ahamiyati va maqsadini, hamda qonun qoidalarga ongli ravishda rioya qilish lozimligini singdirishdir.

Estetik tarbiya - estetik tarbiyaning asl mohiyati go'zallikdir. Go'zallik bu insonning qalb go'zalligi, istarasining issiqligi, odob axloqli bo'lishidir. Odam bolasidagi go'zallik tabiat ato qilgan husn jamolidan tashqari, yana eng yaxshi xulq atvorini, insondagi eng yaxshi fazilatlarni, o'z ichiga olgan odamiylikdan iborat deya Mirzakalon Ismoilij o'z fikrlarini bildiradi.

Ekologik tarbiya - bu tarbiyaning asl mohiyati insonga ekologik bilim berish va ularning tabiatga bo'lgan mehrini o'yg'otishdan iborat. Ekologik tarbiyaning asosiy vazifasi jamiyat va tabiatning rivojlanish qonuniyatlari ular o'rtasidagi munosabatlarni chuqur o'rganish va zamonaviy fikrlovchi shaxslarni tayyorlash hisoblanadi.

Jinsiy tarbiya - bolalar balog'at yoshida jinsiy rivojlanish boshlanadi. O'smirlar va yoshlarda jinsga nisbatan to'g'ri munosabatlarni shakllantiruvchi tarbiyaning muhim turidir. Jinsiy tarbiyaning asosiy maqsadi yoshlarning nikohni qadrlashga hamda oilani qadrlashga yordam berishdan iborat.

Tarbiya bu insonni kamolotga yetaklovchi, uning shaxs sifatida rivojlanishini ta'minlovchi omildir. Tarbiya borasida O'zbekiston Respublikasi ikkinchi prezidenti

Shavkat Miromonovich Mirziyoyev "**Faqat ma'rifat insonni kamolga, jamiyatni taraqqiyotga yetaklaydi**" deb ta'kidlaydi. Chunki inson qanchalik tarbiyali bo'lsa jamiyat undan foyda ko'radi. Tarbiyasiz bo'lsak-chi? Unda jamiyatga katta putur yetadi. Ya'ni jamiyat rivojlanishdan ortda qoladi. Inson tarbiya olishi bilan birga unda "**men**" tushunchasi ham shakllanib boradi. Insonning menligi boshqa kishilar bilan munosabat qurganda, o'tmishi va kelajagini his qila boshlaganda namoyon bo'ladi. Agar kishi o'z meniga haddan ortiq e'tibor qaratsa va boshqalardan o'zini ustun deb bilsa, manman va kibrli inson sifatida namoyon bo'ladi. Tarbiyasi qiyin bo'lg'an bolalarga ham asosiy sabab bu manmanlik va kibrdir. Bolada tarbiyaning qiyinlashuvi oiladagi turli nizoli holatlar, bolaga e'tibor va mehr yetishmasligi sababdan yuzaga keladi. Bunday sharoitda ulg'aygan bola o'ziga nisbatan ishonchsiz va zo'ravonlikka moyil bo'lib qoladi undan tashqari ichkilik, og'irlik kabi kechirib bo'lmas xatoliklarga yo'l qo'yish ehtimoli ham yuqori bo'ladi. Tarbiyasi og'ir bo'lg'an bolalar uchun ular yashayotgan oila, maktab, sinf va muhit katta ahamiyat kasb etadi. Psixologiyada tarbiyasi og'ir bo'lg'an bolalar bir qancha turlarga bo'linadi.

Birinchi tur - qonunbuzuvchilarga taqlid qiluvchi bolalar.

Ikkinchi tur - ijtimoiy moslashuvi salbiy, mustahkam qarashlarga ega bolalar.

Uchinchi tur - ikkilanuvchi o'z xatolarini tushinuvchi bolalar.

To'rtinchi tur - Kuchli bolalarga bo'ysunuvchi bolalar.

Beshinchi tur - tasodifan qonunbuzarlik yo'lga kirib qolgan bolalar hisoblanadi. Bolalarni bu yo'lga kirmasliklari uchun oila a'zolari e'tiborli bo'lishlari lozim. Bola rivojlanishida eng muhim omil bu muhit hisoblanadi. Aynan bu fikrning tasdig'i sifatida rus olimlari **S.L Rubinshteyn, L.S Vigotskiy, A.L Leontov, B.G Anan'ev** tajribalar olib borganlar. Tashqi muhit inson psixikasiga qnady ta'sir qiladi degan savolga bir necha usullar bilan javob berish mumkin. Ijtimoiy muhitda sodir bo'ladigan har qanday voqea inson psixikasiga o'z ta'sirini ko'rsatadi va chuqur iz qoldiradi.

Tarbiyaning umumiy vazifalari.

Jamiyat a'zolarining maqsadga yo'naltirilgan rivojlanishi hamda qator ehtiyojlarini qondirish nazarda tutiladi.

Jamiyat rivoji uchun zarur bo'lg'an ijtimoiy madaniyatga mos bo'lg'an insonlarni tayyorlash.

Bola tarbiyalashda oila bilan birgalikda. a'ktab ham katta ahamiyatga ega. Bu borada Abdulla Avloniy "**Bolalarning tarbiya topishida, ularning qalbida axloqiy, ma'naviy barkamollikni o'stirishda asosiy kuch maktab**" deya ta'kidlab o'tadi. Tarbiya maktabgacha ta'lim va maktabda turli faoliyatlar orqali amalga oshiriladi. Tarbiya haqida Sa'diy Sheroziy shunday deydi.

Minbarning poyida tursa ham eshak

Tarbiya yuqmaydi, bo'lmaydi odam

Tarbiya ko'rmagin ulg'aysa kishi.

Eshshak bo'lib qolur yuzga kirsam ham.

Balog'at yoshi 11 yoshdan 14 - 15 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Bu davrda balog'at yoshidagi bolalar asabiy, ko'p e'tibor talab qiladigan, o'z fikrida qat'iy turadigan bo'lib qolishadi. Aynan bu davrda jinsiy yetilish boshlanadi va gormanol o'zgarishlar yuzaga kelishi natijasida ruhiy o'zgarishlar kelib chiqadi. O'mirlik yoshida esa o'zga jinsga moyillik hislari paydo bo'ladi. Bu davrda o'smir yolg'izlikka intiluvchan, jamoalardan o'zini tortuvchi va yaqin bir kishisi bo'lishiga harakat qiladi. Bundan shunday xulosaga ega bolish mumkinki xar bir davrda tarbiya o'ziga xos ko'rinishga ega bo'ladi.

Xulosa:

Ushbu maqoladan xulosa qilar ekanmiz tarbiya asosan oiladan boshlanadi va bir insonning tarbiyasi bo'lishi jamiyat rivojiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shunday ekan bir insonning tarbiyasizligi ham jamiyatga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Inson tarbiyasiga oila kuchli ta'sir etganidek maktab ham katta ahamiyatga egadir. Inson shaxs sifatida shakllanishi uchun tarbiya turlarining har biri rivojlangan bo'lishi lozim. Shunday ekan bola tug'ilishi bilan oq jismoniy rivojlanishi bilan birga uning tarbiyaviy jihatdan rivojlanishiga ham e'tibor ko'rsatish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1) G'oziyev Pedagogik psixologiya asoslari.
- 2) Sh.A Do'stmuhammedova, X.A Tillashayxova, G Baykunosova, G. Ziyaviddinova Umumiy psixologiya (yosh davrlari va pedagogik psixologiya)
- 3) R.S Nemov Psixologiya.